

3 Stor befolkningsvekst, men hvordan fordeler den seg?

Paul Inge Severeide, Seksjonsleder, Statistisk sentralbyrå

Sammendrag

Norge passerte 5 millioner innbyggere i slutten av mars 2012. Vi har opplevd særlig stor vekst de siste årene. Bare i 2011 hadde vi en befolkningsvekst på 65 550 personer. Det er den høyeste i historien i absolutte tall og innebar en vekst i prosent på 1,3.

Artikkelen går nærmere inn på denne veksten og ser spesielt på hvordan den har fordelt seg geografisk, og hvilke vekstkomponenter som har slått ut i de ulike regionene til ulik tid. Det er lagt særlig vekt på å se utviklingen i de nordligste områdene.

Et generelt trekk er at effekten av fødselsoverskudd på befolkningsveksten er blitt redusert de siste tjue årene. Innvandring har etter hvert fått klart størst betydning. Det store hoppet i innvandringen fikk vi fra 2005, da arbeidsinnvandringen virkelig skjøt fart. Endringer i reglene for å bo og arbeide i EØS-land, kombinert med finanskrisen i Europa, har bidratt til den sterke innvandringen til Norge.

Befolkningsveksten er likevel primært i de sentrale områdene. Oslo og Akershus hadde størst folkevekst med nær 25 000 personer bare i 2011. Det andre området der folketallet vokste kraftig, var Rogaland og delvis Hordaland med henholdsvis Stavanger og Bergen som sentrale midtpunkt.

Også i nord er det vekst, men felles for alle de tre nordnorske fylkene er at det er de sentrale byene som først og fremst vokser. Bodø, Tromsø og Alta er vekstsentrene som trekker til seg folk og bidrar dels til å holde folketallet i de nordligste fylkene oppe, men samtidig bidrar de også til en viss avfolkning i distriktene og en tydelig sentralisering.

Går vi på nivå under fylker og ser hvilke kommuner som har hatt størst og minst vekst de siste fem årene, finner vi klare geografiske forskjeller. Blant de 34 kommunene som hadde en vekst på 10 prosent eller mer, finner vi 21 kommuner

eller om lag 60 prosent i de sentrale fylkene Oslo, Akershus, Rogaland og Hordaland. Blant de 24 kommunene med nedgang på 5 prosent eller mer er hele 75 prosent av dem å finne i de tre nordligste fylkene. Går vi dypere inn i disse kommunene, finner vi demografiske forskjeller som gir utfordringer for framtida.

3.1 Innledning

Norge passerte 5 millioner innbyggere i slutten av mars 2012. Det var en milepæl i norsk befolkningshistorie, 37 år etter forrige milepæl, da vi passerte 4 millioner. Veksten i Norge har vært rekordstor særlig de siste årene, primært på grunn av en høy innvandring. Men også relativt høye fødselstall har bidratt til veksten. Befolkningsstørrelsen bestemmes av antall fødsler og dødsfall samt inn- og utflytting. Disse faktorene kan variere mye over tid, påvirket av ulike forhold som økonomi, arbeidsmarked og samfunnsforhold generelt. Geografisk kan det også svinge mye. Et sted kan oppleve stor befolkningsvekst, mens et annet kan ha betydelig nedgang.

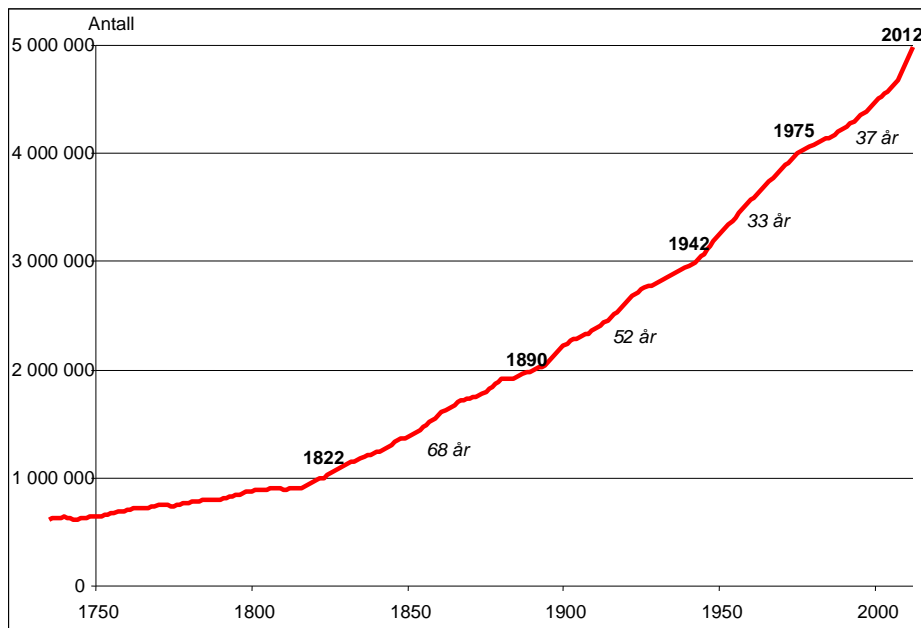
Denne artikkelen gir et bilde av befolkningsutviklingen i Norge etter krigen med spesiell vekt på utviklingen i de tre nordligste fylkene. Hovedhensikten er å gi en oversikt over hvilke faktorer som har betydd mest for utviklingen, og hvordan befolkningsveksten har fordelt seg geografisk.

Befolkningsutviklingen i de samiske områdene (STN-områdene) ble grundig beskrevet i en artikkel i *Samiske tall forteller 3*. Denne artikkelen er derfor ikke spesielt viet det samiske området, men i slutten av kapittelet er noen av de mest sentrale figurene fra forrige artikkel oppdatert med de nyeste tallene. Denne artikkelen må først og fremst sees på som en oversiktsartikkel som kan gi kunnskap til å forstå den befolkningsutviklingen vi ser både nasjonalt, regionalt og i de samiske områdene.

3.2 Norge i vekst

I 1665 var Norges folkemengde på 440 000 innbyggere, og vi passerte ikke 1million før i 1822. Den andre millionen ble nådd etter 68 år, i 1890, og den tredje i 1942, etter 52 år. I 1975, etter 33 år, nådde Norge 4 millioner, og i mars 2012 rundet vi altså den femte millionen.

Figur 1 Norges folkemengde 1750–2012 og antall år for passering av neste million

Kilde: Statistisk sentralbyrå

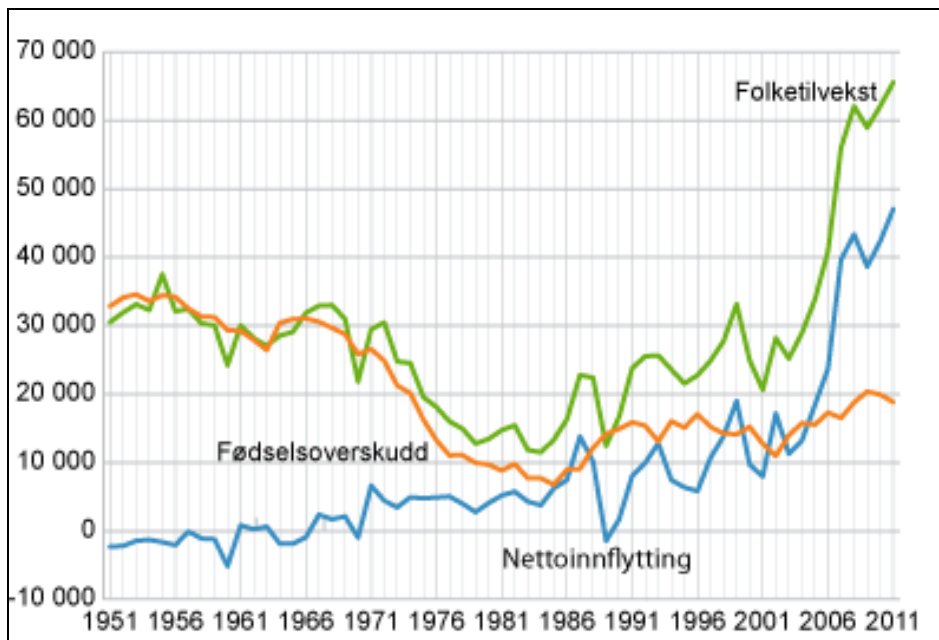
Passeringen av 5 millioner kom raskere enn både menigmann og eksperter hadde forventet. Så sent som i 2005 spådde SSB i sin framskrivning at Norge ville passere 5 millioner i 2019 (hovedalternativet). Selv det høyeste alternativet med størst forventet vekst antydte en passering i 2015. Den nye framskrivningen (2012) er nå oppdatert med de siste faktiske endringene, og hovedalternativet i den nye modellen spår at Norge vil passere 6 millioner allerede i 2029, altså bare 17 år etter at vi rundet 5 millioner.

Norge har opplevd særlig stor vekst de siste årene. Bare i 2011 hadde vi en befolkningsvekst på 65 550 personer. Det er den høyeste i historien i absolute tall og innebar en vekst i prosent på 1.3. I Europa var det bare Tyrkia og Luxembourg som hadde større prosentvis vekst enn Norge. Folkeveksten i Norge er nå høyere enn den globale befolkningsveksten. Jordas befolkning vokser stadig saktere, og er nå nede i en vekst på drøye 1.1 prosent i året. Veksten i Norge er også høyere enn i land som Kina, USA, Sør-Afrika og Brasil.

Ser vi på den siste femårsperioden (2007–2011), økte folketallet i Norge med 305 000 personer, eller 6,5 prosent. Tilsvarende var veksten i forrige femårsperiode (2002–2006) på 157 000 personer, eller 3,5 prosent.

Befolkningsvekst er et resultat av antall fødte, døde, utvandrede og innvandrede. Mer konkret bestemmes folketilveksten av forholdet mellom fødselsoverskudd (fødte minus døde) og nettoinnvandring (innvandrede minus utvandrede). Historisk sett har disse faktorene variert mye. I perioden 1866–1930 var Norge et utpreget utvandringsland. I begynnelsen av 1880-årene var utvandringen så stor at folketallet faktisk gikk litt tilbake. I 1882 utvandret det nær 29 000 personer, som er det høyeste noensinne. Fødselsoverskuddet var likevel såpass høyt at ser vi bort fra de to årene på 1880-tallet, hadde vi fortsatt befolkningsvekst.

Figur 2 Fødselsoverskudd, nettoinnflytting og folkevekst. Hele landet 1951–2011

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fra rundt 1950 og til 1970 var innvandring og utvandring om lag på samme nivå slik at nettoinnvandringen spilte en ubetydelig rolle for befolkningsveksten. I hele denne perioden hadde vi et relativt høyt fødselsoverskudd rundt 30 000, som dermed sikret en jevn befolkningsvekst. Fra begynnelsen av 1970-tallet endret dette seg. Innvandringen økte i større grad enn utvandringen, og fødselsoverskuddet sank. Med et lite unntak under lavkonjunktoren på slutten av 1980-tallet har innvandringen vært større enn utvandringen i hele perioden fram til i dag. Fødselsoverskuddet er redusert fra rundt 30 000 på 1950- og 1960-tallet til et sted mellom 10 000 og 20 000 fra rundt 1975.

Det store hoppet i innvandringen fikk vi fra 2005 da arbeidsinnvandringen virkelig skjøt fart. Endringer i reglene for å bo og arbeide i EØS-land kombinert med finanskrisen i Europa har bidratt til den sterke innvandringen til Norge. Det er særlig personer fra de nye EU-landene som har bidratt til høy innvandring. I 2011 utgjorde for eksempel personer fra Polen og Litauen halvparten av innvandrerne fra EU.

Samlet har nettoinnvandringen i den siste femårsperioden vært på 211 000 personer. Det er omtrent det samme som nettoinnvandringen var i de 23 foregående årene, altså fra 1984 til 2006, og mer enn tre ganger så mye som de 17 årene før der igjen (altså mellom 1967 og 1983).

Som nevnt har fødselsoverskuddet ligget mellom 10 000 og 20 000 per år de siste 35 årene. Ser man bort fra inn- og utvandring, tilsier det at det tar mellom 50 og 100 år før befolkningen øker med 1 million. Uten innvandringen ville Norges befolkning i 2012 ha vært om lag 4,4 millioner.

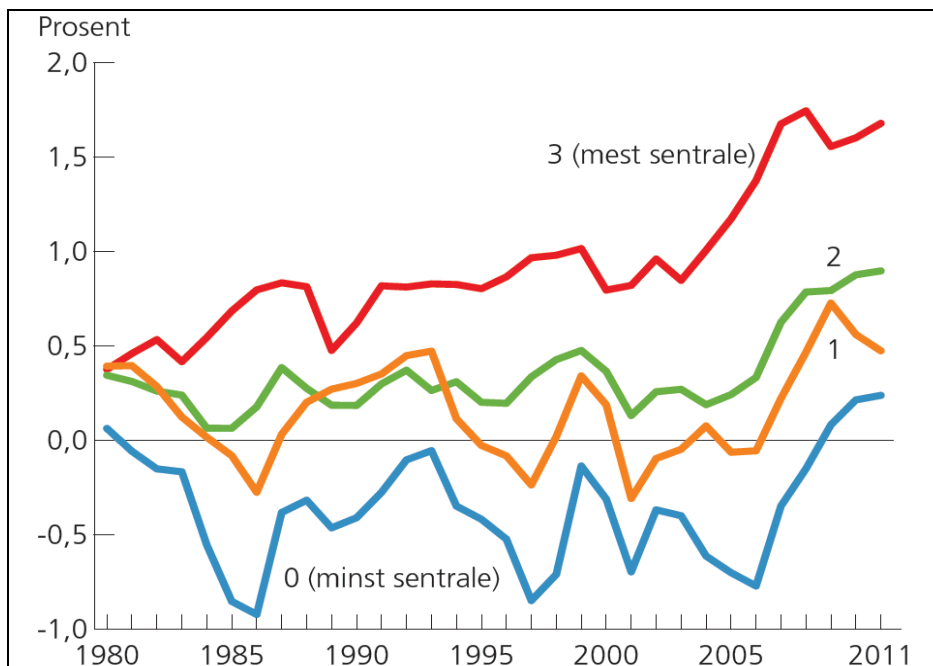
3.3 Befolkningsvekst overalt?

Hvordan fordeler så denne befolkningsveksten seg? Bidrar utviklingen til ytterligere sentralisering, eller fordeler veksten seg jevnt utover landet slik at alle regioner og kommuner øker sitt folketall?

Et generelt trekk er at effekten av fødselsoverskudd på befolkningsveksten er blitt redusert de siste tjue årene. Innvandring har etter hvert fått klart størst betydning. Et bilde på det er tallene fra 2011 som viser at 203 kommuner hadde et fødselsunderskudd. Den høye innvandringen gjorde at nærmere 100 av disse kommunene likevel fikk befolkningsvekst. Totalt var det 311 kommuner med befolkningsvekst i 2011.

Veksten er likevel primært i de sentrale områdene. Oslo og Akershus hadde størst folkevekst med nær 25 000 personer i 2011. Det andre området der folketallet vokste kraftig, var Rogaland og delvis Hordaland med henholdsvis Stavanger og Bergen som sentrale midtpunkt. Også i nord finner vi områder med vekst i 2011. I tillegg til byene Bodø, Tromsø og Alta med en vekst på henholdsvis 1,2, 1,3 og 1,1 prosent var det 18 kommuner i de tre nordligste fylkene som hadde en befolkningsvekst på mer enn 1,0 prosent i 2011. Hele 12 av disse kommunene ville hatt befolkningsnedgang hvis det ikke hadde vært for en positiv nettoinnflytting.

**Figur 3 Befolkningsvekst etter kommunenes sentralitetsgrad 1980–2011.
Prosent**

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 3 viser utviklingen etter kommunenes sentraliseringsgrad. Her er kommunene delt inn i fire sentralitetsgrader hvor 0 er de minst sentrale og 3 de mest sentrale kommunene (se egen ramme). Som vi ser, har de mest sentrale kommunene hatt størst vekst i hele perioden siden 1980. I 2011 økte folketallet i de mest sentrale kommunene med 1,7 prosent, mens folketallet bare økte med 0,2 prosent i de minst sentrale kommunene. Likevel var 2010 det første året folketallet i de minst sentrale kommunene vokste siden 1980. Grunnen til dette er den store innvandringen, som påvirker befolkningsutviklingen i nesten alle landets kommuner. Uten migrasjon til og fra utlandet ville folketallet i de minst sentrale kommunene ha sunket med 0,8 prosent. Men også de andre kommunegruppene ville fått betydelig lavere vekst uten migrasjon. De mest sentrale kommunene ville da bare ha vokst med 0,7 prosent, og ikke 1,7 prosent.

Sentralitet: Beskriver en kommunes geografiske beliggenhet sett i forhold til tettsteder av ulik størrelse. For å beskrive de muligheter befolkningen i en kommune har for arbeidsreiser til et eller flere av disse tettstedene innenfor gitte tidsrammer, har en delt kommunene inn i fire sentralitetsnivåer hvorav 0 er de minst sentrale og 3 de mest sentrale kommunene.

3.4 Mer om vekstfaktorene

Fødselsoverskudd

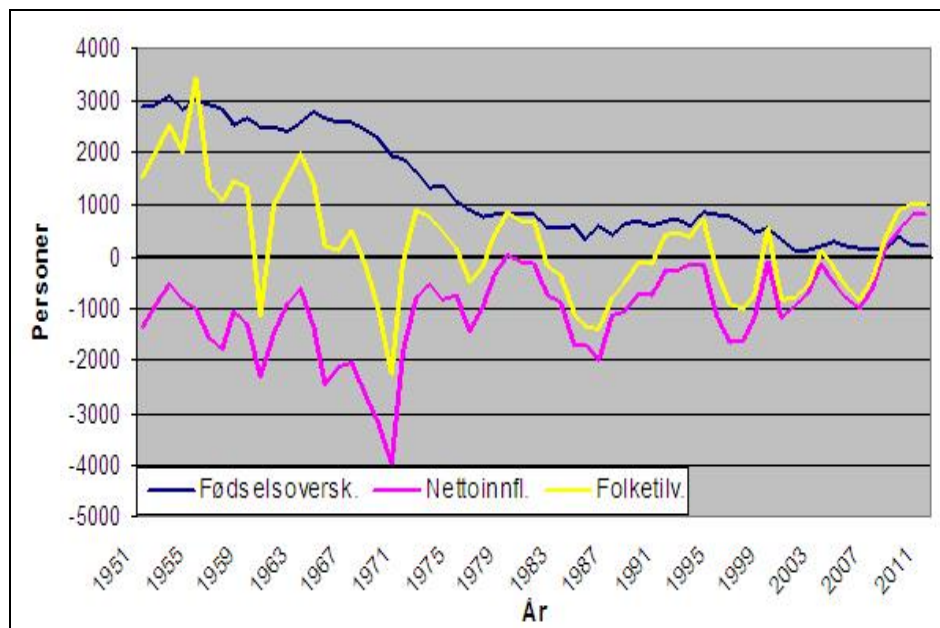
Forholdet mellom fødte og døde er altså en viktig faktor til befolkningsvekst. Nasjonalt har som nevnt fødselsoverskuddet blitt redusert siden 1970-tallet, fra rundt 30 000 til mellom 10 000 og 20 000. Årsaken til dette er færre fødsler. Antall barn per kvinne (SFT) gikk dramatisk ned på 1970- og 80 tallet, fra rundt 3,0 på 1950- og 60-tallet til 1,66 på det laveste i 1983–84. Tallet har steget noe på 1990–2000-tallet, men er langt fra å nå det nivået vi hadde før 1970. For 2011 var SFT 1,88.

***Samlet fruktbarhet (SFT):** Summen av ettårige aldersavhengige fruktbarhetsrater 15–49 år. Det kan tolkes som antall barn hver kvinne i gjennomsnitt vil føde under forutsetning av at fruktbarhetsmønsteret i perioden varer ved, og at dødsfall ikke forekommer. For at det ikke skal bli befolkningsnedgang på lang sikt, må SFT være større enn 2,06–2,07 (reproduksjonsnivået), når vi ser bort fra inn- og utvandring.*

Historisk har fødselsratene jevnt over vært høyere i utkantkommuner enn i de sentrale kommunene. I 1968–69 var for eksempel SFT i Oslo 2,0, mens tilsvarende tall for Finnmark var 3,4, som for øvrig var det høyeste SFT av alle fylker. I de senere årene har denne forskjellen avtatt, og utkantområdene har ikke særlig høyere fødselsrater enn de sentrale områdene. I 2011 var for eksempel SFT i Finnmark målt til 1,89, mens tilsvarende tall for Oslo var 1,78.

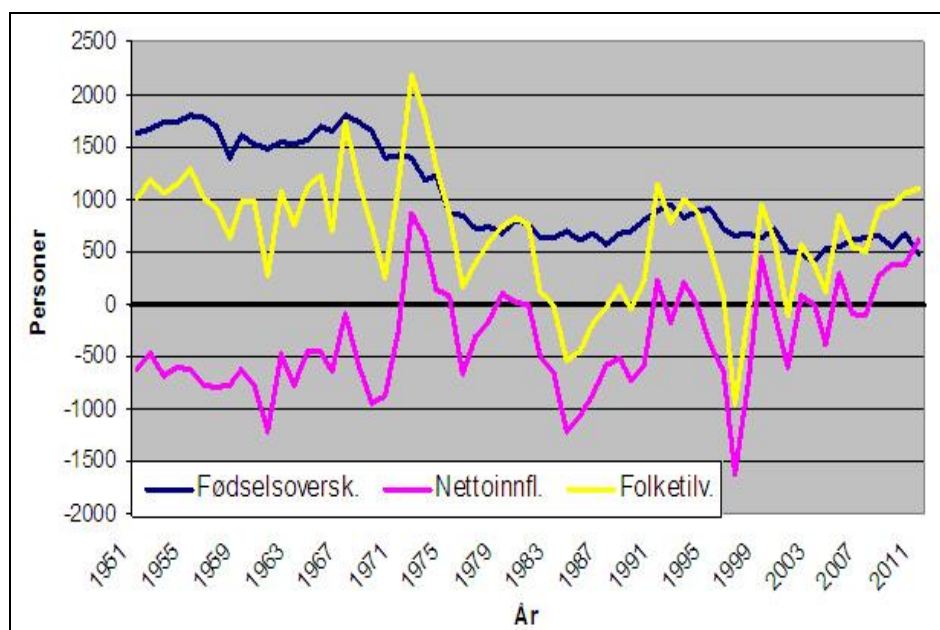
Fødselsoverskuddet i utkanten har tradisjonelt vært helt avgjørende for å sikre en stabil befolkningsutvikling. Som figurene under viser, var fødselsoverskuddet i alle de nordnorske fylkene solide de to første tiårene etter krigen. Det var også nødvendig for å opprettholde folketallet, for som figurene viser, hadde alle de tre fylkene negativ nettoutflytting på hele 1950- og 60-tallet. Denne flyttestrukturen fortsatte, men med noen større variasjoner. Samtidig sank fødselsoverskuddet med en liten oppgang på 1990-tallet. Den historiske krysningen mellom nettoinnflytting og fødselsoverskudd skjedde i 2008 for Nordland, 2010 for Finnmark og 2011 for Troms. Samlet for de tre fylkene var nettoinnflyttingen dobbelt så høy som fødselsoverskuddet i 2011 (1664 – 827).

Figur 4 Folkemengde 1. januar og endringer i løpet av året. Nordlândia/Nordland 1951–2011

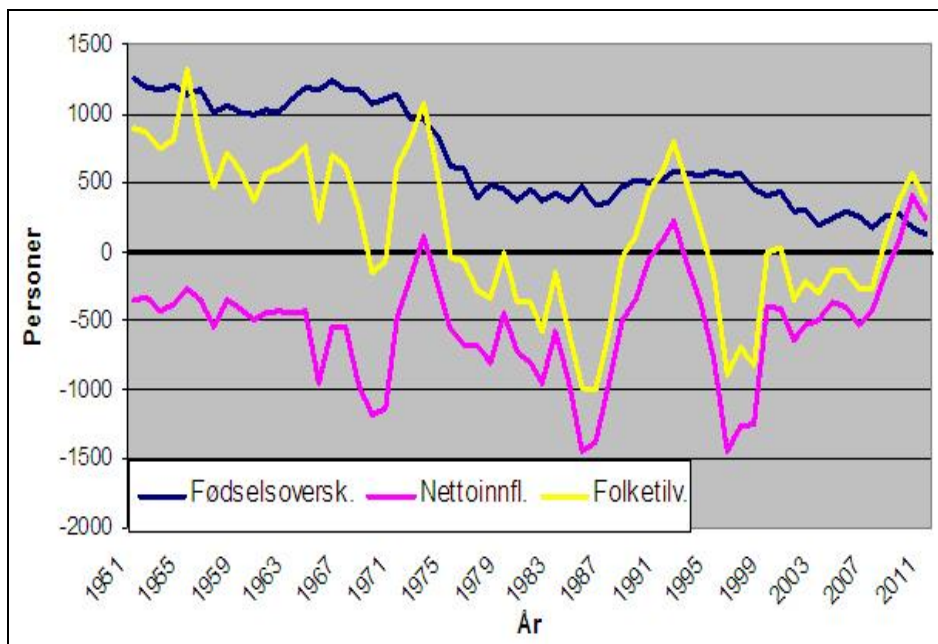
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 5 Folkemengde 1. januar og endringer i løpet av året. Romsa/Tromsø 1951–2011

Kilde: Statistisk sentralbyrå

**Figur 6 Folkemengde 1. januar og endringer i løpet av året.
Finnmárku/Finnmark 1951–2011**

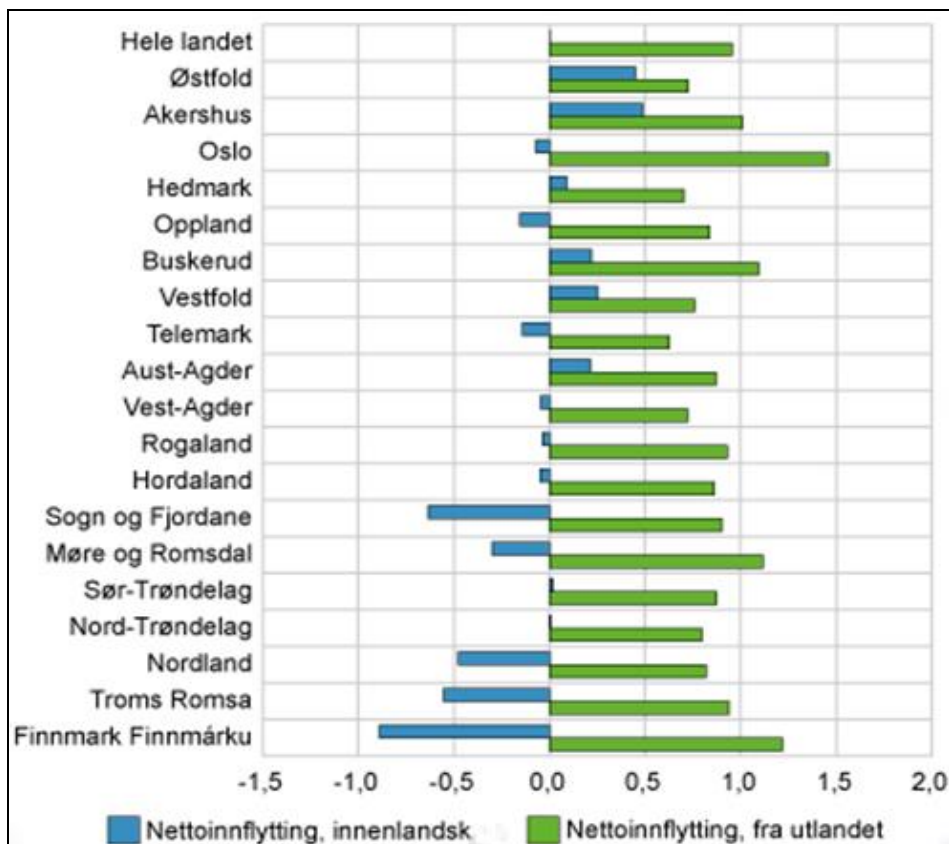

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Flytting

Nettoinnflyttingen til et fylke eller en kommune er avhengig av to faktorer, innenlands flytting og flytting til og fra utlandet. Figuren under viser flytting fra inn- og utlandet for alle landets fylker i 2011. Vi ser at de tre nordligste fylkene har et betydelig innenlands flyttetap. Sett i forhold til folketallet har Finnmark det største innenlandske flyttetapet av alle fylker. Dette oppveies av en større nettoinnflytting fra utlandet som gjør at fylkene går i pluss. Også Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal har flyttetap til andre fylker, men redde av høy innvandring fra utlandet. Litt overraskende er det kanskje at Oslo også har et lite innenlands flyttetap, men her er nettoinnvandringen så stor at den sørger for en solid befolkningsvekst. Akershus og Østfold, med kort pendleravstand til Oslo, har den høyeste innenlandske nettoinnflyttingen. Akershus har også høy innvandring fra utlandet, slik at fylket totalt sett oppnår den største befolkningsveksten i 2011.

Figur 7 Nettoinnflytting. Innlands og fra utlandet i prosent av folkemengden. 2011

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tar vi dette ned på kommunenivå, hadde 253 kommuner et flytteunderskudd i forhold til andre kommuner i 2011. Av de 26 kommunene som hadde et tap på mer enn 2 prosent, er halvparten nordnorske kommuner, blant annet en såpass stor kommune som Vadsø. Høy innvandring fra utlandet reddet likevel mange av disse kommunene slik at det til slutt var 114 kommuner som hadde nedgang i folketallet når en ser alle vekstfaktorene samlet. Av disse 114 kommunene lå 40, eller 35 prosent, i de tre nordligste fylkene.

Hovedtendensen for de tre nordligste fylkene etter krigen har vært flyttetap til fylkene i sør. De gangene fylkene har hatt positiv nettoinnflytting, skyldes det innvandring fra utlandet, noe som særlig har gjort seg gjeldende de tre siste årene. Unntaket er noen år på 1970-tallet hvor det innenlandske flyttetapet ble snudd til gevinst på noen hundre personer. Troms skiller seg litt ut fra de to andre fylkene ved at de har hatt flere år med innenlands flyttegevinst. Universitetet i Tromsø, som åpnet i 1972, bidro antakelig til flyttegevinst på deler av 1970-tallet, men Troms har også hatt innenlands flyttegevinst tre år på 1990-tallet (1991, 1993 og 1999). Finnmark har hatt tre år med innenlands

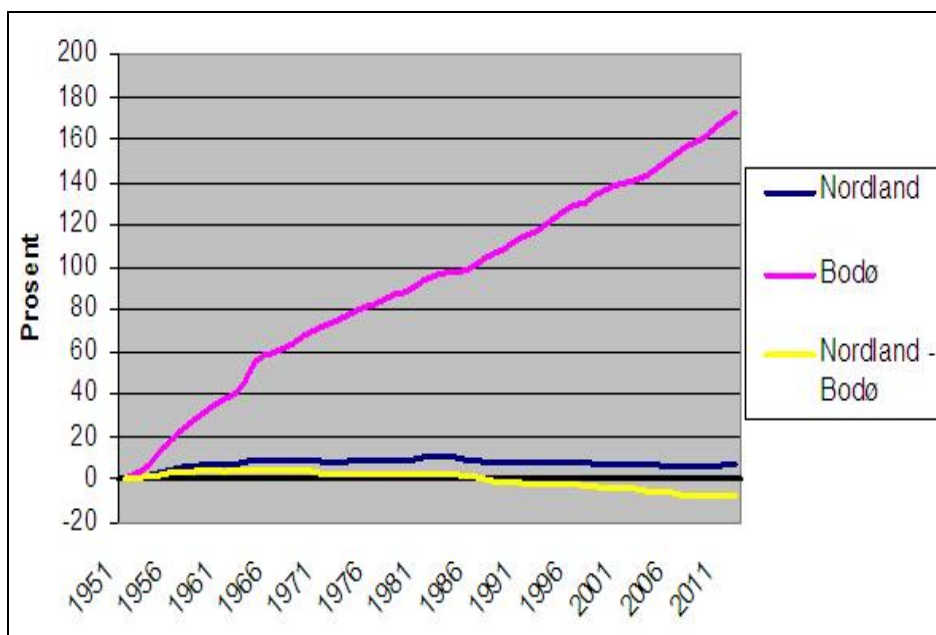
flyttegevinst (1973, 1991 og 1992), mens Nordland kun har hatt det samme ett år etter krigen (1979).

3.5 Sentralisering i nord

I denne delen skal vi se vekstkomponentene samlet og gi et bilde av befolkningsutviklingen i de tre nordligste fylkene fra rundt 1950, med særlig blikk på variasjonene innen fylkene.

Bare Troms har hatt en jevn vekst i folketallet etter krigen og har i 2012 det høyeste folketallet noen gang. Nordland hadde sitt toppnivå i 1982, mens vi må helt tilbake til 1975, året da Norge passerte fire millioner innbyggere, for å finne Finmarks høyeste folketall.

Figur 8 Folketilvekst Nordland og Bodø 1951–2012

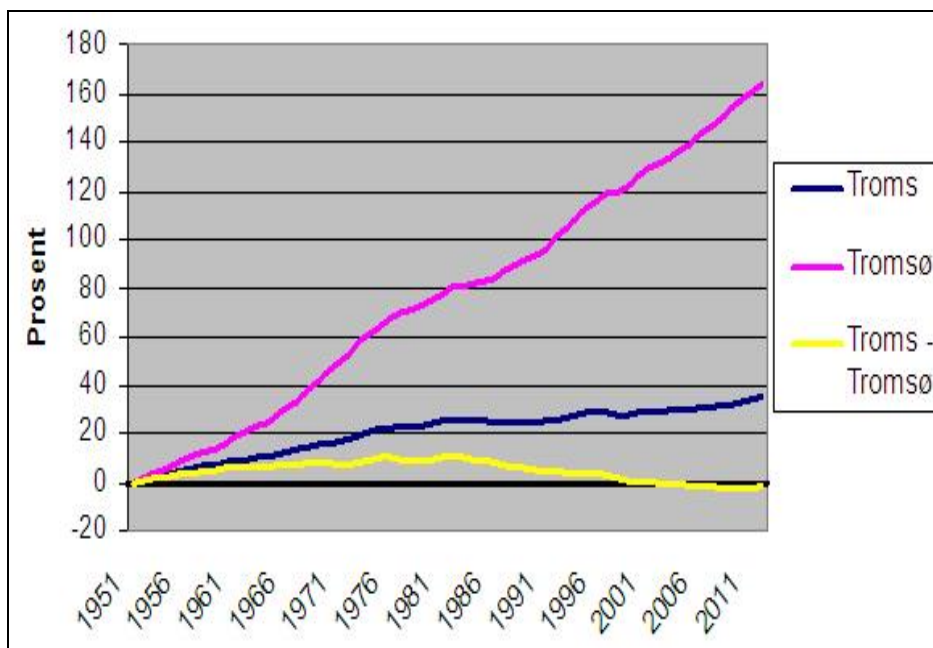

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I Nordland dominerer Bodø med sine vel 48 000 innbyggere. Byen har hatt en voldsom vekst siden begynnelsen av 1950-tallet med en nær tredobling av folketallet. Bare siden 2005 har innbyggertallet vokst med 4 000 personer, eller 9 prosent, som er over landsgjennomsnittet. Av andre kommuner i fylket var det bare Brønnøy og Sortland som oppnådde sitt befolkningsmessige toppår i 2012. Narvik har holdt folketallet stabilt på rundt 18 500 de siste 25 årene, men ligger

om lag 1000 under toppåret i 1974. Også i Nordland er det kommuner med dramatiske befolkningsnedganger. Verst ute er Gildeskål og Rødøy med en nedgang på nær 60 prosent siden begynnelsen av 1950-tallet. Også Bø, Beiarn, Vevelstad, Hamarøy, Vega, Dønna og Bindal har hatt nedgang i befolkningstallet på rundt 50 prosent siden toppårene.

Figur 9 Folketilvekst Tromsø og Troms 1951–2012

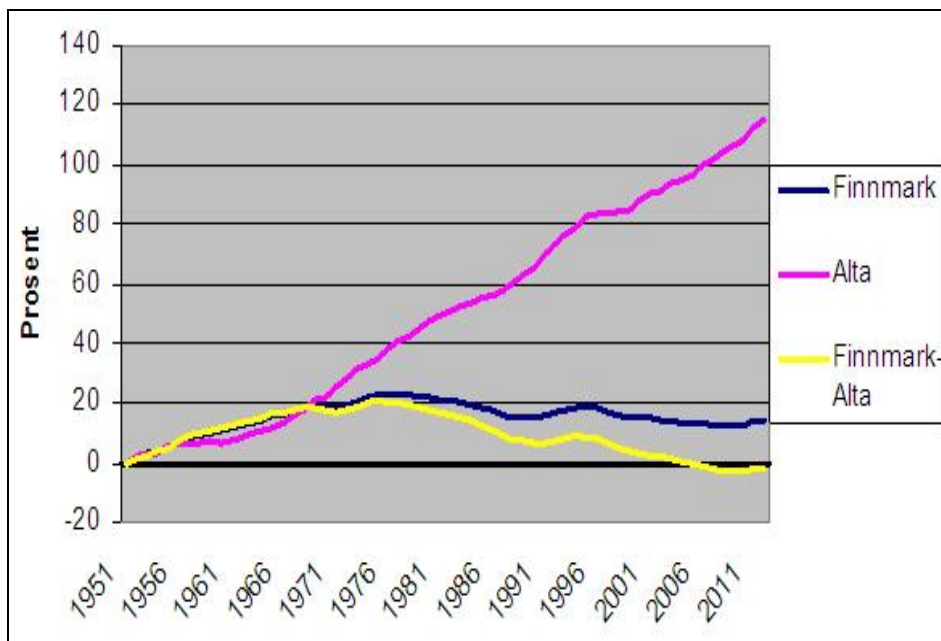
Kilde: Statistisk sentralbyrå

For Troms' vedkommende er Tromsø lokomotivet i befolkningsutviklingen. Byen utgjør 44 prosent av folketallet i fylket, og med den utviklingen byen har hatt både innenfor næringsliv, utdanning og kultur, er det naturlig at Troms fylke har hatt en jevn vekst i befolkningen. Byen har vokst fra rundt 26 000 på begynnelsen av 1950-tallet (dagens kommuneinndeling lagt til grunn) til nær 70 000 innbyggere i 2012. Ser vi bort fra Tromsø, ville Troms fylke hatt en helt annen befolkningsutvikling. Toppåret var på midten av 1970-tallet da de tippet 100 000 innbyggere. Etter den tid har fylket (minus Tromsø) gradvis mistet innbyggere, og i dag er folketallet knappe 90 000. Ved siden av Tromsø var Harstad den eneste kommunen i Troms som oppnådde sitt høyeste folketall i 2012. Noen kommuner har hatt dramatisk nedgang, som for eksempel Bjarkøy, som har redusert folketallet med 64 prosent siden kommuneendringen i 1964. Også Ibestad, Torsken, Kvænangen, Dyrøy og Gratangen har hatt befolkningsnedgang siden toppårene på rundt 50 prosent.

I Finnmark var det kun Alta og Hammerfest som nådde sitt befolkningsmessige toppår i 2012. Alta har vokst jevn og trutt og har i dag nær 10 000 flere innbyggere enn i 1964, da Alta og Talvik ble slått sammen til en kommune. Alta har hatt en befolkningsøkning på vel 9 prosent siden 2005, altså på nivå med Bodø og litt over landsgjennomsnittet for samme periode. Hammerfest har hatt en lavere vekst enn Alta, men har etter sammenslåingen med Sørøysund i 1991 økt sitt folketall med vel 500 personer. Som i de to andre nordnorske fylkene er det også her kommuner med kraftig nedgang i folketallet. Måsøy og Loppa er redusert med rundt 60 prosent siden toppårene på 1960-tallet, mens Vardø, Hasvik, Kvalsund, Lebesby og Berlevåg alle har redusert sitt folketall med nær 50 prosent.

Figur 10 viser den betydelige veksten Alta har hatt siden 1951 (115 prosent) og hvordan resten av Finnmark siden midten av 1970-tallet faktisk har hatt en nedgang i folketallet. Altas vekst har gjort at Finnmark fylke noenlunde har klart å opprettholde folketallet sitt de siste tretti årene.

Figur 10 Folketilvekst Finnmark og Alta 1951–2012

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Felles for alle de tre nordnorske fylkene er at det er de sentrale byene som først og fremst vokser. Bodø, Tromsø og Alta er vekstsentrene som ”suger” til seg folk og til dels bidrar til å holde folketallet i fylkene opp. Men samtidig bidrar de også til en viss avfolkning i distriktene og dermed en tydelig sentralisering.

3.6 Utviklingen de siste fem årene – vekst og nedgangskommuner

Befolkningsutviklingen i Norge har skutt fart særlig de siste årene. Siden 2007 har folketallet vokst med 6,5 prosent eller nær 305 000 personer. Som nevnt tidligere er veksten likevel svært ulikt fordelt, og noen kommuner og regioner har hatt betydelig nedgang i folketallet. Vi skal se litt nærmere på hvor nedgangen og veksten har vært størst, og se hvilke komponenter som har betydd mest for disse endringene.

34 av landets kommuner har hatt en befolkningsvekst i denne perioden på 10 prosent eller mer. På den andre siden av skalaen har 24 kommuner hatt en nedgang i folketallet på 5 prosent eller mer. Hvor finner vi disse kommunene?

Vekstkommunene

Hvis vi konsentrerer oss om vekstkommunene først, er 21 kommuner eller om lag 60 prosent å finne i de sentrale fylkene Oslo, Akershus, Rogaland og Hordaland. Bare en kommune nord for Trondheim er representert i denne gruppen. Det er Træna kommune i Nordland. Kommunen er imidlertid liten med, med under 500 personer, slik at en endring på noen titalls personer gjør store prosentvise utslag.

De store vekstkommunene finner vi i Akershus i nær avstand til Gardermoen. Ullensaker, Sørum, Ås og Gjerdrum har alle en vekst på mer enn 15 prosent. Høyest rager likevel en Rogalands-kommune, Rennesøy, med en vekst på nær 25 prosent siden 2007. Rennesøy ligger en snau halvtimes kjøring fra Stavanger, et vekstområde både økonomisk og befolkningsmessig. Også Klepp og Sola er blant vinnerne med en vekst på over 15 prosent.

Vekstkommunene (vekst på 10 prosent eller mer):

<i>Østfold:</i>	Våler
<i>Akershus:</i>	Vestby, Ås, Sørums, Skedsmo, Gjerdrum, Ullensaker og Eidsvoll
<i>Oslo:</i>	Oslo
<i>Buskerud:</i>	Drammen, Hole, Hemsedal og Røyken
<i>Vestfold:</i>	Sande
<i>Aust-Agder:</i>	Froland
<i>Vest-Agder:</i>	Søgne
<i>Rogaland:</i>	Sandnes, Hå, Klepp, Time, Gjesdal, Sola, Finnøy og Rennesøy
<i>Hordaland:</i>	Os, Sund, Askøy, Meland og Austrheim
<i>Møre og Romsdal:</i>	Ulstein, Skodje og Giske
<i>Sør-Trøndelag:</i>	Skaun
<i>Nordland:</i>	Træna

Nedgangskommunene

Blant de 24 kommunene med nedgang på 5 prosent eller mer er hele 75 prosent, eller 18 kommuner, å finne i de tre nordligste fylkene. Finnmark og Nordland er hver seg representert med fem kommuner, Troms med åtte. Bare seks kommuner sør for Nordland er med på denne lista. Den sørligste kommunen er Tokke i Telemark. Verst stilt er de to kommunene fra Troms, Bjarkøy og Ibestad, med en nedgang siden 2007 på over 10 prosent, noe som står i sterk kontrast til Rennesøys vekst i samme periode på 25 prosent.

Nedgangskommunene (nedgang på 5 prosent eller mer)

<i>Telemark:</i>	Tokke
<i>Hordaland:</i>	Granvin og Fedje
<i>Nord-Trøndelag:</i>	Lierne, Røyrvik og Fosnes
<i>Nordland:</i>	Bindal, Grane, Tjeldsund, Flakstad og Bø
<i>Troms:</i>	Bjarkøy, Ibestad, Gratangen, Dyrøy, Torsken, Berg, Lyngen og Kvænangen
<i>Finnmark:</i>	Vardø, Loppa, Kvalsund, Måsøy og Berlevåg

Hva bidrar til vekst og nedgang?

Går vi disse kommunene nærmere i sømmene, finner vi interessante forskjeller. Vekstkommunene har ikke overraskende stor innenlandsk flyttegevinst. I tillegg er innvandringen fra utlandet høy. Når dette kombineres med høyt fødselsoverskudd, blir naturlig nok den totale veksten høy. Nedgangskommunene har den motsatte situasjonen, med stort flyttetap til andre kommuner og negativt fødselsoverskudd. Innvandring fra utlandet er på den annen side positiv for alle disse kommunene og redder dem fra en enda større befolkningsnedgang.

Tabell 1 Befolkningsutviklingen i Oslo, vekst- og nedgangskommunene 2007–2012

	Vekstkommunene		Nedgangs-kommunene		Oslo	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Folkem. 1.1. 2007	466 768		33 686		548 617	
Fødselsoverskudd	17 544	3,8	-1 027	-3,0	27 922	5,1
Nettoinnfl. innland	19 260	4,1	-1 941	-5,8	-2 143	-0,4
Nettoinnvandring	24 026	5,1	820	2,4	39 363	7,2
Sum tilvekst 2007–2012	60 830	13,0	-2 148	-6,4	65 142	11,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 1 viser hvordan denne veksten og nedgangen fordeler seg mer konkret på de ulike komponentene. Vi ser at det er det innenlandske flyttetapet som bidrar mest til nedgangen for de 24 kommunene med størst befolkningsnedgang. Totalt mistet disse kommunene nær 6 prosent av befolkningen på den måten. Negativt fødselsoverskudd bidrar til ytterligere 3 prosent nedgang, mens en positiv nettotilflytting fra utlandet på 2,4 prosent redder situasjonen noe og gjør at det samlede tapet for gruppen ikke blir mer enn 6,4 prosent. Et naturlig spørsmål å stille er om nettotilflyttingen fra utlandet til disse utkantkommunene representerer en stabil innflytting. Mye tyder på at den ikke er stabil, og at en del av det innflyttingsoverskuddet vi ser det ene året, om noen år er å finne i kategorien innenlandsk flyttetap.

For vekstkommunene drar alle komponentene i samme retning. Størst effekt har innvandringen fra utlandet, men kommunene har også en klar flyttegevinst fra andre kommuner og et solid fødselsoverskudd. Totalt utgjør dette en befolkningsvekst de siste fem årene på 13 prosent, noe som i alle sammenhenger må karakteriseres som meget høyt.

Oslo er en av vekstkommunene, men er skilt ut i denne tabellen både fordi den er stor og i for stor grad påvirker resultatene for gruppen, og fordi den skiller seg litt ut sammenliknet med de andre kommunene. Veksten er meget høy også i Oslo, nær 12 prosent, men som en ser, er det fødselsoverskuddet og ikke minst nettoinnvandringen fra utlandet som bidrar til veksten. Den innenlandske flyttebalansen er i motsetning til de øvrige kommunene i gruppen svakt negativ. Her spiller antakelig boligmangelen og de høye boligprisene inn og er en av årsakene til at en del flytter ut til nabokommunene for å bosette seg der og heller pendle inn til jobb i Oslo.

Alder og kjønn

Aldersfordelingen i de to gruppene er forskjellig. Vekstkommunene har gjennomgående en yngre befolkning. Andelen yngre voksne (16–44 år) er om lag 45 prosent i vekstkommunene, mot 31 prosent i nedgangskommunene. Andelen eldre (67+) er på den annen side dobbelt så høy i disse kommunene sammenliknet med vekstkommunene. Med ugunstig flyttebalanse de siste tiårene er det ikke overraskende at aldersfordelingen ikke er spesielt gunstig i nedgangskommunene.

Tabell 2 Aldersfordeling i de to kommunegruppene 2012

	Vekstkommunene		Nedgangskommunene	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
I alt	1 141 046		31 519	
0–6	110 941	9,7	1 874	5,9
7–15	117 746	10,3	3 305	10,5
16–44	507 149	44,4	9 732	30,9
45–66	284 932	25,0	10 036	31,8
67+	120 278	10,5	6 572	20,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Også kjønnsfordelingen er ulik i de to gruppene. I vekstkommunene er kvinneandelen høyere, 49,9 prosent mot 48,7 i de andre kommunene. Ser vi nærmere på en faktor som har betydning for fødselsoverskuddet, nemlig andel kvinner i fødedyktig alder, 15–49 år, finner vi en tydelig forskjell. I vekstkommunene er andelen hele 25,6 prosent, mot 18,4 prosent i nedgangskommunene.

Det bildet som tallene viser, er ikke spesielt gunstige for utkantkommunene. Som også Rustads artikkel fra 2010 viser (*Samiske tall forteller 3*), er det en aldrende befolkning, og andelen kvinner i fødedyktig alder er synkende. Innvandringen fra utlandet bidrar positivt, men det er en usikker faktor som kan variere mye, og som bare i begrenset grad bidrar til en stabil befolkningsutvikling.

Mekanismene bak denne situasjonen er ofte knyttet til tap av arbeidsplasser og manglende vekst av nye arbeidsplasser. Dette fører ofte til at yngre voksne flytter ut, og at utflyttet ungdom ikke kommer tilbake. Disse må finne seg jobb andre steder, mens eldre arbeidstakere i større grad holder på jobbene til de går ut av arbeidslivet.

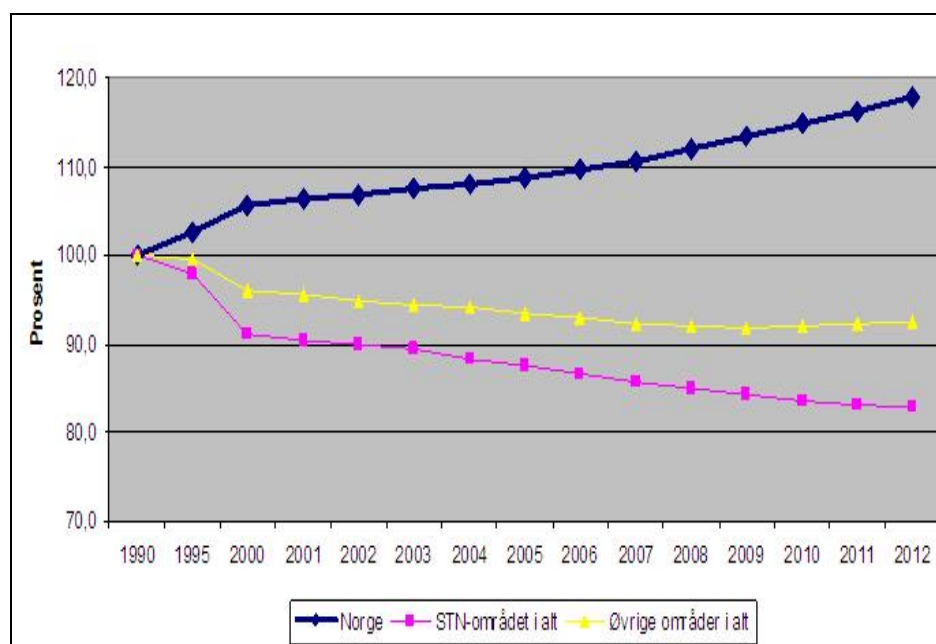
Færre yngre voksne betyr også at det blir født færre barn i kommunen, mens en høy eldreandel gir flere dødsfall. Dette gir lavere vekst i folketallet og ytterligere tap av arbeidsplasser fordi for eksempel skoler og barnehager må nedbemanne eller legges ned.

3.7 Befolkningsutviklingen i de samiske områdene

Vi skal til slutt se litt på hvordan befolkningsutviklingen har vært i de typiske samiske områdene. Dette temaet er grundig behandlet i *Samiske tall forteller 3*, så her skal vi bare se på utviklingen de siste to årene.

I *Samiske tall forteller 3* ble utviklingen siden 1990 beskrevet, og konklusjonen var at de samiske områdene (STN) har hatt en større befolkningsmessig nedgang enn de øvrige områdene nord for Saltfjellet, når de største byene holdes utenfor. I forhold til hele landet var forskjellen dramatisk ved at landet hadde en vekst på 15 prosent i 20-årsperioden, mens STN-områdene hadde en nedgang på 16 prosent i samme periode.

Figur 11 Indeksert folketall basert på 1990. Hovedoversikt

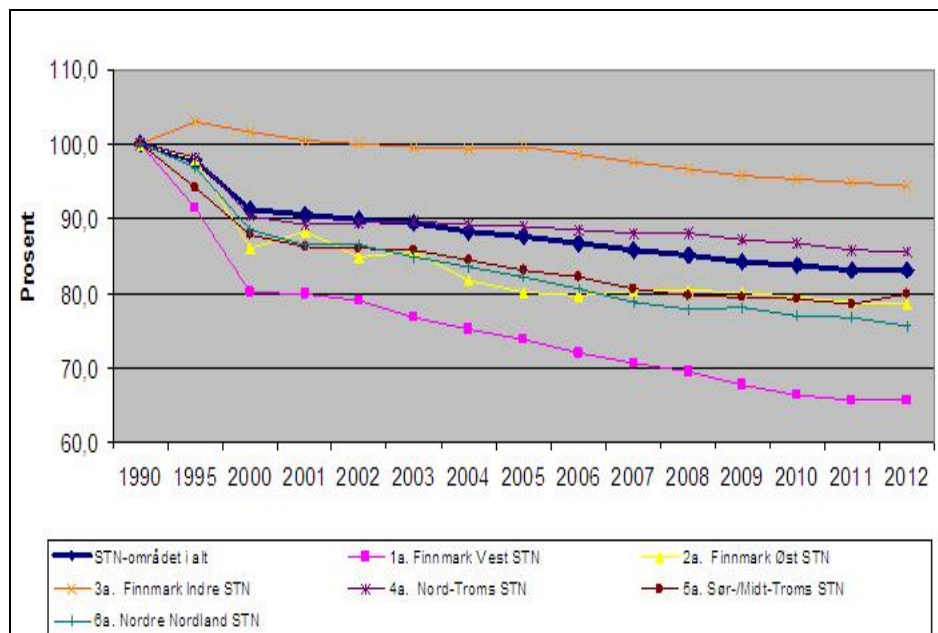
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 12 viser at denne trenden fra 1990 til årsskiftet 2009/2010 fortsetter i 2010 og 2011, til tross for at dette har vært to år med rekordstor nasjonal vekst. Nedgangen de siste to årene er likevel ikke veldig stor, men det skyldes primært en positiv innflyttingen fra utlandet som bremser nedgangen, en nedgang som er et resultat av fødselsunderskuddet og nettotapet til andre kommuner. De to siste årene sank folketallet i STN-områdene med 0,9 prosent. De øvrige områdene nord for Saltfjellet når de store byene holdes utenfor, hadde en svak økning. Alders- og kjønnsfordelingen endret seg naturlig nok lite i en så kort periode,

men selv på to år ser vi at trenden i retning færre kvinner og en aldrende befolkning i STN-områdene ikke er på retur. Selv ikke en relativt høy innvandring fra utlandet endrer på det bildet.

Splitter vi opp STN-områdene i ulike regioner, ser vi av figur 13 at kun Sør-Troms/Midt-Troms har hatt vekst de to siste årene. Etter en liten nedgang i 2010 økte regionen folketallet med 105 personer i løpet av 2011. Det er en høy innflytting fra utlandet som har sikret denne veksten. Regionen hadde fødselsunderskudd og om lag balanse når det gjelder innenlandsk flytting. Det er primært Skånland kommune som står for veksten i regionen med en økning på 76 personer eller 2,6 prosent i 2011.

Figur 12 Indeksert folketall basert på 1990. STN-områder

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Størst nedgang hadde nordre Nordland. Folketallet her sank med 2 prosent i løpet av toårsperioden. De øvrige områdene har hatt små endringer siden 2010, selv om alle har mistet innbyggere. Vest-Finnmark, som siden 1990 har hatt den største nedgangen av alle innenfor STN, klarte å stoppe denne utviklingen i 2011 da de hadde en liten vekst på 0,1 prosent. Riktignok utgjør dette bare en håndfull personer, men det kan muligens tolkes som starten på en mer positiv utvikling.

3.8 Avslutning

Vi kan konstatere en betydelig befolkningsvekst i Norge de siste årene. Styrken i veksten har overrasket de fleste. Det er vanskelig å spå om framtiden, det har ikke minst SSB erfart gjennom befolkningsprognosene sine, men mye tyder på at veksten vil fortsette enda en del år. Årsaken er først og fremst den store innvandringen. De økonomiske konjunktorene kan imidlertid snu, og situasjonen innenfor EØS-området kan bedres på sikt. Det vil igjen ha betydning for innvandringen til Norge.

Et annet tegn er at veksten har virket sentraliserende. Befolkningsveksten finner vi primært i de sentrale områdene. Oslo og Akershus har hatt den størst folketilveksten med Rogaland og delvis Hordaland ikke langt unna. Også i nord er det vekst, men felles for alle de tre nordnorske fylkene er at det er de sentrale byene som vokser. Distriktskommunene sliter med å holde folketallet oppe, og flere kommuner har hatt betydelig nedgang de siste årene. Ser vi utviklingen i et lengre perspektiv, finner vi kommuner i nord som har mer enn halvert folketallet sitt. Det er dramatiske endringer som gjør at kommuner kan få problemer med å holde oppe sentrale funksjoner og virksomheter på et tilfredsstillende nivå blant annet fordi de kan få vansker med å tiltrekke seg personell med spesielle kvalifikasjoner. Samtidig kan en slik situasjon igjen virke negativt på folks ønske om å flytte til slike kommuner.

Analysere vi den demografiske situasjonen i disse kommunene nærmere, finner vi resultater som ikke er spesielt gunstige. Nedgangen i folketallet er ikke tilfeldig, men resultat av en langvarig prosess hvor den mest stabile vekstkomponenten, fødselsoverskuddet, gradvis har endret retning fra solid overskudd til markert underskudd. Den innenlandske flyttebalansen varierer mer over tid, men har vært klart negativ de siste ti årene og forsterker derfor effekten av fødselsunderskuddet. De demografiske faktorene som kjønn og alder gjør ikke bildet lysere. Det er en aldrende befolkning, og andelen kvinner i fertil alder er synkende. Innvandringen fra utlandet har de siste årene bidratt positivt, men det er en usikker faktor som kan variere mye og bare i begrenset grad bidra til en stabil befolkningsutvikling.

Tallene for de samiske områdene viser samme tendens til tross for at vi de siste årene har hatt rekordstor nasjonal vekst. Nedgangen de siste to årene er likevel ikke veldig stor, men det skyldes primært den positiv innflyttingen fra utlandet, som bremser nedgangen.

Det er viktig å følge utviklingen framover nøye. Innvandringen fra utlandet skjuler på mange måter en strukturell skjevhet som kan slå kraftig tilbake når innvandringen eventuelt bremser opp.

Referanser

Andersen, Svanhild, og Torunn Pettersen 2008. Befolkningsutviklingen i samiske bosetningsområder – sentralisering og stabilitet. Sámi allaskuvla: *Samiske tall forteller 1*. Raporta/Rapport nr. 2/2008

Brunborg, Helge, og Marianne Tønnessen 2012. Befolkningsutviklingen. SSB: Økonomiske analyser nr. 2/2012

Brunborg, Helge, Inger Texmon og Marianne Tønnessen 2012. Befolkningsframskrivninger 2012–2100: Modell og forutsetninger. SSB: Økonomiske analyser nr. 4/2012

Høydahl, Even, og Øivind Rustad 2009. Befolkningsvekst, men ikke overalt. Samfunnsspeilet nr. 5–6/2009

Juvkam, Dag, Kjetil Sørli og Inger Texmon 2010. *Demografisk utvikling i fem storbyer*. NIBR-rapport 2010:16

Lystad, Laila Holmen 2011. Folketilveksten nær tredoblet siden år 2000. Samfunnsspeilet nr. 5–6/2011

Rustad, Øivind 2010. Befolkningsutvikling i STN-området 1990–2010. Sámi allaskuvla: *Samiske tall forteller 3*. Raporta/Rapport nr. 1/2010

Sand, Roald, Markus Steen, Espen Carlsson og Sverre Conrad Nilsen 2010. *Langtidseffekter av omstillingsprogram*. Steinkjer: Trøndelag Forskning og Utvikling AS: Rapport 2010:1

Smedbye, Per, og Stig Karlstad 2008. *Driftkostnader og skattegrunnlag – Virkninger av befolkningsvekst og befolkningsnedgang i kommunene*. NIBR-rapport 2008:36

Søbye, Espen 2012a. Utviklingen frem mot 5 millioner innbyggere. SSB, magasinartikkel publisert mars 2012

Søbye, Espen 2012b. Historien bak aldrende befolkning. Samfunnspeilet nr. 2/2012